

Η Ελπίδα σε Κρίση

Κουλτούρα και Τέχνη στην εποχή της παγκοσμιοποίησης

γιώργος μιχελακάκης

Κεφάλαιο πρώτο

Το κοινωνικό περιβάλλον στη μετανάστευση και καλλιτεχνική δημιουργία

Εισαγωγή

Η είσοδος των μεταναστών στη μαζική δημοκρατία της Αυστραλίας. Ψυχική κινητικότητα και διαμερισματοποίηση της συνείδησης, β'

Αλλά ας δούμε πως οι μετανάστες, φαντάζονται και παρουσιάζουν τον εαυτό τους – ενώ την ίδια στιγμή διέπονται από την πραγματικότητα όπως την παρουσιάζουν οι δύο ερευνητές.

Η μελέτη δείχνει (και αυτό έχει τονιστεί από πολλούς) πως: όπως τα αγγλόφωνα μέσα ενημέρωσης παρουσίαζαν τους μετανάστες στερεοτυπικά (αρνητικά), άλλο τόσο στερεοτυπικά (θετικά) παρουσίαζαν και οι μετανάστες τον εαυτό τους.

Όταν πριν από το 1972, η ιδεολογία του ρατσισμού ήταν επίσημη πολιτική του κράτους, είχαμε εμφανίσεις κραυγαλέου ρατσισμού προς τους μετανάστες, ενώ μετά, όταν υιοθετήθηκε η πολιτική του «πολυπολιτισμού» ο ρατσισμός έλαβε μια πιο ήπια και ραφιναρισμένη μορφή. Αν και οι ρατσιστικές αναπαραστάσεις του «άλλου» και από τις δύο μεριές οφείλονταν στην δομική ανισότητα και όχι σε προσωπική στενοκεφαλιά, οι έλληνες μετανάστες ανέπτυξαν αμυντικούς μηχανισμούς που δεν στηρίζονταν στη γνώση της δομικής ανισότητας. Έτσι η έλλειψη πολιτικής οργάνωσης στη βάση ταξικής συνείδησης, έσπρωξε τους μετανάστες σε πολιτικές που καμουφλάριζαν τα προβλήματα, ενώ από την άλλη πρόβαλλαν την εικόνα μιας υλικής και πνευματικής επιτυχίας. Τα ελληνόφωνα μέσα ενημέρωσης, κατά κανόνα προώθησαν τον τύπο της μικροαστικής επιτυχίας και κοινωνικής αναρρίχησης, στη γραμμή της αντίληψης, ότι η επιτυχία είναι σίγουρη για όσους είναι ταλαντούχοι και διατεθειμένοι να την διεκδικήσουν. Ως συνέπεια η φτώχεια και η αποτυχία θεωρήθηκαν αποτελέσματα της προσωπικής αδυναμίας. Από την άλλη, ο ρατσισμός προς τους μετανάστες χρησιμοποιώντας την ίδια λογική στην χειρότερή της έκφανση, πρόβαλλε το επιχείρημα ότι η αποτυχία είναι αποτέλεσμα της κουλτούρας των μεταναστών.

Οι αντιφάσεις στις αναπαραστάσεις των μεταναστών για τον εαυτό τους

Ως αντίδραση στον ρατσισμό, οι μετανάστες δημιούργησαν «θετικές» στερεοτυπικές εικόνες για τον εαυτό τους, οι οποίες διακρίνονται από αντιφάσεις. Οι αναπαραστάσεις αυτές έχουν καταβολές από το έθνος-κράτος από το οποίο προέρχονται, και διέπονται από μία δυαδική αναπαραστατική φόρμα: πολιτισμένος- βάρβαρος, καλός-κακός, ορθόδοξος-αιρετικός, μακραίωνη παράδοση-βραχεία παράδοση, σπουδαίος λαός-παρακατιανός λαός κ.τ.λ. Η απλοϊκή σκέψη ανάγει την κοινωνική διαπάλη ή την συνολική αντίληψη για τον κόσμο στο σχήμα καλό-κακό. Ο δεισιμός ως σχήμα σκέψης έχει βέβαια θρησκευτική καταγωγή, αλλά κληρονομήθηκε και στον λαϊκό κόσμο των σύγχρονων κοσμικών κοινωνιών. Σύμφωνα με

"Art is what we do. Culture is what is done to us"

Carle Andre

"Art is action which changes the culture"

Ian Milliss

τη σκέψη αυτή δεν υπάρχει ενδιάμεση διαβαθμισμένη περιοχή, και ο εκφέρων τον λαϊκιστικό λόγο νομίζει πως είναι πάντα από τη μεριά του καλού. Στις εκφράσεις και αναπαραστάσεις ενός τέτοιου λόγου, οι άνδρες παρουσιάζονται όχι από την προσωπική τους ιστορία αλλά μέσα από την παραδοσιακή-πατριαρχική εικόνα, ως «αφεντικά» και «στυλοβάτες του σπιτιού», ενώ οι γυναίκες υποβιβάζονται σε υπάρξεις που είναι «πειθήνιες», «άπιστες» ή «σέξι». Τα παραδοσιακά τραγούδια είναι γεμάτα από τέτοιες εικόνες. Οι αναπαραστάσεις είναι κατά κανόνα φυλετικές-πατριαρχικές, όπως το στιλ του «μάγκα» για τον άντρα, που στην σύγχρονη εκδοχή του παίρνει τον σωματότυπο του ανθρώπου που δια της πυγμής λύνει τις υποθέσεις του. Για κάποιους μετανάστες ο συνδυασμός υπερβολικής διάπλασης των μυών και ο μεγαλοϊδεατισμός προσφέρει την αίσθηση σπουδαιότητας για τον εαυτό. Αλλά οι θετικές αναπαραστάσεις που προβάλλουν οι μετανάστες για τον εαυτό τους ως ψυχολογική στρατηγική δημιουργίας αυτοπεποίθησης δίνουν μια λανθασμένη εικόνα για το σύνολο, καθώς κρύβουν τις διαφορές μέσα στους μετανάστες στη βάση φύλου, σεξουαλικότητας, ιδεολογίας και κοινωνικής θέσης. Η ανάγκη για προβολή θετικών εικόνων του εαυτού, ή της ομάδας, αποδεικνύει ότι η κουλτούρα πέρα από την πραγματικότητα που δείχνουν τα στοιχεία που παρουσιάζουν οι δύο παραπάνω ερευνητές, μπορεί να είναι και μία φανταστική κατασκευή. Πρέπει αυτό να το έχουμε πάντα υπόψη μας και να μην μπερδεύουμε την πραγματικότητα με τις αναπαραστάσεις της. Από την άλλη μεριά στα πλαίσια της πολιτικής του πολυπολιτισμού, το κράτος επιδιώκει να υποβάλει τους μετανάστες σε «πολιτισμική πειθαρχία», έτσι που να αποβληθούν από τις εθνικότητες τα στοιχεία εκείνα που τις κάνουν δύσκολο-αφομοιώσιμες.

Η «πολιτισμική πειθαρχία» εμφανίζεται να διεξάγεται σε τρία επίπεδα:

- α) Στο επίπεδο της παροικιακής ζωής μέσω των οργανώσεων, οι οποίες δίνουν καθημερινά εξετάσεις, «παραστάσεις» νομιμότητας στην πολιτεία.
- β) Στο επίπεδο του ατόμου ψυχολογικά, με την διαμερισματοποίηση της συνείδησής του.
- γ) καλλιτεχνικά, είτε με την «οστεοποίηση της παραδοσιακής κουλτούρας» είτε με την μιμητική αποδοχή των αισθητικών κανόνων του καταναλωτισμού.

α) Πολιτειακή επιβολή πολιτισμικής πειθαρχίας

Η πολιτισμική ενσωμάτωση των μεταναστών στην κοινωνία όπως διαμορφώθηκε στην Αυστραλία περνάει με δύο τρόπους. Έμμεσα, μέσα από τα πρότυπα που διαχέει η οικονομία και ο καταναλωτισμός και άμεσα μέσω των ιδεολογικών πελα-

τειακών σχέσεων που δημιουργεί το κράτος με τις οργανώσεις των μεταναστών. Στις σχέσεις αυτές το κράτος παίζει έναν καθοριστικό ρόλο καθώς ο ιδεολογικός λόγος του κράτους απαιτεί την πολιτισμική πειθαρχία προκειμένου να χορηγηθούν κονδύλια ή να προσληφθούν ή να ανελιχθούν άτομα σε καίριες θέσεις των θεσμών. Έτσι τόσο από τα άτομα όσο και από τις οργανώσεις αποφεύγεται η ανοιχτή κριτική προς το σύστημα γενικά.

Ένα γενικό δείγμα του ιδεολογικού λόγου του κράτους και την αντίληψη της «πολιτισμικής πειθαρχίας» που απαιτεί από τους μετανάστες, μέσα στα πλαίσια των καιρών, αποτελεί το παρακάτω δημοσίευμα στις εφημερίδες το 1912, του υπουργού πολυπολιτιστικών υποθέσεων της κυβέρνησης των Νεοφιλελεύθερων της Πολιτείας της Βικτώριας. Ο ελληνικής καταγωγής υπουργός, κύριος Ν. Κότσιρας έγραφε:

«Όλοι μας έχουμε τη δική μας άκαμπτη κουλτούρα, ανάλογα με τη γενέτειρά μας, την οικογένειά μας και την κληρονομιά μας. Είναι τα ήθη και τα έθιμα που έχουμε κληρονομήσει και τα οποία προσπαθούμε, στις περισσότερες περιπτώσεις, να κρατήσουμε ή να τα περάσουμε στην επόμενη γενιά. Τα ήθη και έθιμα αυτά τα θεωρούμε πολύτιμα και άξια διατήρησης. Μας έχουν πει, μερικές φορές για ιδιοτελείς σκοπούς, ότι δεν πρέπει να αλλοιώσουμε ή να μεταβάλουμε τα ήθη και έθιμα αυτά, γιατί απεικονίζουν το ποιοι είμαστε. Αυτό ενδέχεται να οδηγήσει σε ακραίες μορφές εθνικισμού και αποσχιστικές τάσεις οι οποίες δεν αποδέχονται τις κοινές βασικές μας αξίες. Η εύκαμπτη κουλτούρα είναι αυτή που ανελλίσσεται ως αποτέλεσμα του φυσικού, κοινωνικού και οικονομικού περιβάλλοντος».

Και παρακάτω συνεχίζει: «Στο αυστραλιανό περιβάλλον, οι άνθρωποι και οι κοινότητες προσαρμόζουν την κουλτούρα τους στα πλαίσια μιας ευρύτερης κουλτούρας που είναι για όλους, μία κουλτούρα η οποία μας ενώνει με την αφοσίωσή μας προς τη χώρα αυτή». (Δημοσίευμα στην εφημερίδα Νέος Κόσμος της Μελβούρνης 27/9/2012. Οι υπογραμμίσεις δικές μας).

Η συνέχεια την άλλη Παρασκευή

Λεζάντα: Ο Ζωγράφος και συγγραφέας Γιώργος Μιχελακάκης (φωτό: Γιάννης Δραμινός)